

OPINIA RODZICÓW O GOTOWOŚCI SZKOLNEJ DZIECI W ZAKRESIE CZYTANIA I PISANIA – PRZYKŁADY Z PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ

PARENTS' OPINION ON SCHOOL READINESS OF CHILDREN FOR READING AND WRITING - EXAMPLES OF PEDAGOGICAL PRACTICE

Stanisława Nazaruk^{1(A,B,C,D,E,F,G)}, Joanna Marchel^{1(A,B,C,D,E,F,G)}

¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska

Nazaruk, S., Marchel, J. (2019). Opinia rodziców o gotowości szkolnej dzieci w zakresie czytania i pisanie – przykłady z praktyki pedagogicznej/ Parents' opinion on school readiness of children for reading and writing - examples of pedagogical practice, *Rozprawy Społeczne/ Social Dissertations*, 13(3), 127-136. <https://doi.org/10.29316/rs/114826>

Wkład autorów/
Authors' contribution:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Dane – analiza i statystyki/
Data analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
F. Wyszukiwanie i analiza literatury/
Literature analysis
G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Streszczenie

Powszechnie wiadomo, że edukacja przedszkolna odgrywa kluczowe znaczenie w przygotowaniu dzieci do podjęcia nauki szkolnej. Jednocześnie uznaniu roli tej edukacji towarzyszą od dawna dyskusje, często w formie przeciwstawnych koncepcji, jak organizować edukację przedszkolną, by była ona zgodna ze współczesnymi trendami dydaktycznymi i wychowawczymi z jednej strony, a z drugiej strony pomagała dziecku nabyć kompendium umiejętności niezbędnych w przyszłej edukacji szkolnej. Obok naukowych dyskusji na temat roli edukacji przedszkolnej, nie mniej ważna jest ocena i oczekiwania rodziców. Poznanie opinii rodziców dotyczącej znajomości koncepcji pracy przedszkola, ze szczególnym uwzględnieniem ich wiedzy i oczekiwań na temat osiągania przez dzieci gotowości szkolnej w zakresie czytania i pisanie, stało się przyczynkiem do przeprowadzenia badań sondażowych wśród rodziców dzieci w wieku przedszkolnym. Ten cel główny zrealizowano w wybranych przedszkolach wśród rodziców na terenie powiatu bialskiego i miasta Biała Podlaska w woj. lubelskim. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z użyciem kwestionariusza ankiety. Wyniki badań pozwoliły poznać opinię badanej grupy rodziców na założony cel badań. Na uwagę zasługuje fakt, że rodzice z jednej strony pozytywnie oceniają pracę nauczycieli, którzy realizując Podstawę programową wychowania przedszkolnego uwzględniają w stopniu równomiernym wszystkie wymagane umiejętności, z drugiej zaś strony oczekują, aby w przedszkolu było więcej zajęć wzmacniających umiejętności czytania i pisanie. Wydaje się, że rodzice te umiejętności uważają za kluczowe w szkolnej edukacji, gdyż prawie wszyscy pracują w domu z dziećmi nad ich doskonaleniem.

Słowa kluczowe: dziecko, rodzice, przedszkole, umiejętność czytania i pisanie, gotowość szkolna

Summary

Preschool education is considered to be a key factor in preparing children for the commencement of school education. However, the recognition of the crucial role of this kind of education has been accompanied by discussions on how to organize preschool education so that, on the one hand, it reflects current trends in education and upbringing and, on the other hand, helps children to acquire a compendium of basic skills necessary for future school education. Apart from scientific discussions on the role of preschool education, the evaluation and parents' expectations with regard to this first stage of education are of equal importance. Identifying parents' opinion on how preschools fulfill their fundamental responsibility for preparing children to achieve school readiness for reading and writing led to the performance of a survey among parents of preschool children. The research was conducted among parents of children from selected preschools in the town and municipality of Biała Podlaska, Lublin province. The research method of a diagnostic survey, with the use of a questionnaire, was employed. The results made it possible to learn the opinion of the surveyed group of parents with respect to the objective pursued. The research confirmed that, on the one hand, parents are positive about the work of preschool and didactic activities of teachers who, while implementing the Core curriculum for preschool education, take due account of all required skills. The parents, at the same time, expect preschools to lay even greater emphasis on teaching reading and writing to children. Those skills are considered by parents to be especially important in further school education. The research results also reveal that almost all parents work with their children at home on improving the skills.

Key words: child, parents, kindergarten, reading and writing skills, school readiness

Tabele/Tables: 1

Ryciny/Figures: 0

Literatura/References: 17

Otrzymano/Submitted:
styczeń/January 2019

Zaakceptowano/Accepted:
styczeń/January 2019

Adres korespondencyjny: dr Joanna Marchel, dr Stanisława Nazaruk, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Sidorska 95/97 21-500 Biała Podlaska, e-mail:joanna44@o2.pl, Joanna Marchel ORCID: 0000-0003-3748-5219, Stanisława Nazaruk ORCID: 0000-0001-5620-3980,
Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Stanisława Nazaruk, Joanna Marchel

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wstęp

Znaczenie edukacji przedszkolnej w przyszłej drodze edukacyjnej dziecka jest powszechnie uznane, jako kluczowe w kształtowaniu jego psychofizycznego rozwoju. Jednocześnie uznaniu roli przedszkola w tym procesie, towarzyszą od dawna dyskusje (często w formie przeciwstawnych koncepcji) jak organizować edukację przedszkolną, aby była ona zgodna ze współczesnymi trendami dydaktycznymi i wychowawczymi z jednej strony, a z drugiej, by pomagała dziecku nabyć kompendium wiedzy i umiejętności niezbędnych w przyszłej edukacji szkolnej (Górowska-Fells, 2014; Jaszczyszyn, Dąbrowska 2011). W tradycyjnym podejściu do edukacji przedszkolnej, przedszkole uważane jest za instytucję edukacyjną, w której dziecko głównie przygotowuje się do nabycia takich umiejętności jak: czytanie, pisanie, liczenie. Są to niewątpliwie niezbędne umiejętności do opanowania przez dzieci uczęszczające do przedszkola, ale rozumiane w bardzo wąskim zakresie (Jaszczyszyn, 2010; Nazaruk, Marchel, 2016). Jednak współcześnie coraz powszechniej spotyka się tzw. podejście pedagogiczne, gdzie wspomniane umiejętności są naturalnie osiągnięte przez dziecko w procesie ogólnego rozwoju społeczno - emocjonalnego, na który to rozwój w tej koncepcji kładziony jest szczególny nacisk (Brzezińska, 2002, 2007; Czub, 2003). W aktualnych publikacjach na temat znaczenia przedszkola w polskim systemie oświatowym nie są obecne wspomniane dylematy koncepcyjne, o czym świadczą m.in. dość często zmieniane *Podstawy programowe wychowania przedszkolnego*. Obok naukowych dyskusji na temat roli edukacji przedszkolnej nie mniej ważna jest ocena i oczekiwania rodziców wobec realizacji zadań przedszkola w przygotowaniu dzieci do podjęcia nauki szkolnej. Poznanie opinii rodziców na temat koncepcji pracy przedszkola w aspekcie osiągnięcia przez dzieci umiejętności do podjęcia nauki szkolnej stało się przyczynkiem do przeprowadzenia badań sondażowych wśród rodziców dzieci z wybranych przedszkoli.

Należy podkreślić, że cele i zadania wychowania przedszkolnego zostały opracowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w dokumencie zwanym *Podstawą programową wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego*, w którym czytamy: „Celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania - uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji” (zał. nr 1 do Rozporządzenia MEN, 2017, Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356).

Introduction

The importance of pre-school education in a child's future educational pathway is widely recognized as crucial to shaping his or her psychophysical development. At the same time, the recognition of the role of kindergarten in this process has long been accompanied by discussions (often in the form of contradictory concepts) on how to organize pre-school education so that it is in line with contemporary didactic and educational trends, and on the other hand, to help children acquire a compendium of knowledge and skills necessary in their future school education (Górowska-Fells, 2014; Jaszczyszyn, Dąbrowska 2011). According to the traditional approach to pre-school education, kindergarten is considered to be an educational institution where a child is mainly prepared to acquire skills such as reading, writing, and numeracy. These are undoubtedly necessary skills for children to learn in kindergarten, but they are understood in a very narrow sense (Jaszczyszyn, 2010; Nazaruk, Marchel, 2016). Nowadays, however, the so-called pedagogical approach is increasingly common, where the mentioned skills are naturally achieved by the child in the process of general social and emotional development, which is particularly emphasized in this concept (Brzezińska, 2002, 2007; Czub, 2003). The current publications on the importance of pre-school education in the Polish educational system also contain the aforementioned conceptual dilemmas which are reflected in the frequently changed *Core curriculum of pre-school education*. Parents' views and expectations regarding the execution of kindergarten tasks in preparing children for school education are no less important than scientific discussions on the role of preschool education. Learning parents' opinions on the concept of kindergarten's work in terms of children's achievement of the ability to start school became a reason to conduct the survey among parents of children from selected kindergartens.

It should be emphasized that the objectives and tasks of pre-school education were developed by the Ministry of National Education in a document called *The Core Curriculum of Pre-school Education for Kindergartens and Kindergarten Branches in Primary Schools and other forms of pre-school education* which states that “the purpose of pre-school education is to support the overall development of a child. This support is implemented through the process of care, education and teaching - learning, which allows a child to discover their own capabilities, find the sense of purpose and experience on the path leading to truth, goodness and beauty. As a result of such support, a child reaches maturity to start learning at the first stage of education” (attachment no. 1 to the Regulation of the Ministry of Education, 2017, Journal of Laws of The Republic of Poland 24 February 2017, item 356).

Proces osiągnięcia gotowości do podjęcia nauki szkolnej jest nierozłącznie związany z kształtowaniem osiągnięć dziecka, które w praktyce pedagogicznej nauczyciele nazywają umiejętnościami (Klim-Klimaszewska, 2012; Krasowicz-Kupis, 2006). W cytowanej *Podstawie programowej* osiągnięcia dziecka kończącego edukację przedszkolną zostały opisane szczegółowo w odniesieniu do czterech sfer rozwoju: do sfery fizycznej, emocjonalnej, społecznej i poznawczej.

Przygotowanie dziecka do podjęcia edukacji szkolnej jest w przedszkolu procesem sformalizowanym i podporządkowanym obowiązującym przepisom prawa oświatowego w tym do głównego z nich *Podstawy programowej wychowania przedszkolnego*. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na fakt, że w ostatnim okresie Ministerstwo Edukacji Narodowej dokonuje częstych i dość radykalnych zmian w tym dokumencie. Opisane w aktualnie obowiązującej *Podstawie programowej* wymagane osiągnięcia dziecka na zakończenie edukacji przedszkolnej, obejmują szereg szczegółowych aktywności przedszkolaka w obszarze fizycznym, emocjonalnym, społecznym oraz poznawczym (Lupuleac, 2014; Michalczyk, 1986). W cytowanej *Podstawie programowej* są jednocześnie opisane określone warunki i sposób realizacji zadań przedszkola w zakresie osiągnięcia przez dzieci gotowości szkolnej. Właśnie ten aspekt wykonawczy dyrektyw wynikających z *Podstawy programowej* jest często przedmiotem zainteresowania i oceny ze strony rodziców (Jaszczyszyn, 2010; Nazaruk, Marchel, 2016). Obecnie nie podlega, bowiem wątpliwości fakt, że przedszkole przygotowuje dziecko do edukacji szkolnej, a środki i metody realizacji tego celu, które autonomicznie wybiera i dobiera zespół nauczycieli przedszkola jest także przedmiotem monitoringu i oceny, w szczególności ze strony rodziców, którzy w naturalny sposób są żywotnie zainteresowani potencjałami i predyspozycjami swoich dzieci. W tym kontekście na uwagę zasługuje zapis z *Podstawy programowej* wskazujący na konieczność współpracy przedszkola z rodzicami m.in. w zakresie osiągnięcia przez dziecko gotowości szkolnej. Z lektury tego dokumentu jednoznacznie wynika, że nauczyciele mają systematycznie informować rodziców o postępach w rozwoju ich dziecka, zachęcać do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego. W ramach współpracy z rodzicami dziecka, nauczyciel po opracowaniu diagnozy gotowości szkolnej dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole, ma nie tylko obowiązek zapoznać rodziców z wynikami przeprowadzonej diagnozy, ale także poinformować o postępach w rozwoju ich dziecka i zachęcać do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego.

Gotowość dziecka do nauki czytania i pisania

Nie ulega wątpliwości, że gotowość do nauki czytania i pisania jest nie tylko kluczowym kompo-

The process of achieving school readiness is inseparably connected with shaping the child's achievements, which in pedagogical practice teachers call *skills* (Klim-Klimaszewska, 2012; Krasowicz-Kupis, 2006). In the quoted *core curriculum*, child's achievements ending pre-school education are described in detail in relation to four spheres of development: physical, emotional, social and cognitive.

Preparing a child to start school education is a formalized process in a kindergarten and is subject to the regulations of the educational law, including the main one - *The core curriculum of pre-school education*. It should be noted that the Ministry of National Education has recently made frequent and quite radical changes in this document. The required achievements described in the present *core curriculum* include a number of detailed pre-schooler's activities in the physical, emotional, social and cognitive areas (Lupuleac, 2014; Michalczyk, 1986). In the above-mentioned *core curriculum* specific conditions and methods of execution of the pre-school's tasks in the area of achieving school readiness by children are also described. This executive aspect of the directives resulting from *The core curriculum* is often the subject of parents' interest and opinions (Jaszczyszyn, 2010; Nazaruk, Marchel, 2016). At present, there is no doubt that kindergarten prepares children for school education, and the means and methods of achieving this goal, which are autonomously selected by a team of kindergarten teachers, also constitute the subject of monitoring and evaluation, especially by parents, who are naturally interested in the potential and predispositions of their children. In this context, it is worth highlighting the provision from *The core curriculum*, which indicates the necessity of cooperation between the kindergarten and parents, e.g. in the scope of achieving school readiness by the child. It is clear from this document that teachers should systematically inform parents about the progress in the development of their children and encourage cooperation in the execution of the pre-school education programme. Within the framework of cooperation with the parents, teachers, after assessing the school readiness of children who are going to start school in a given year, are obliged not only to inform the parents about the results of the assessment, but also to inform them about the progress in the development of their children and encourage them to cooperate in the implementation of the pre-school education programme.

Child's readiness to read and write

There is no doubt that readiness to learn to read and write is not only a key component

nentem ogólnie rozumianej gotowości szkolnej, ale jest to także konieczny determinant skutecznego komunikowania się zarówno indywidualnego jak i w wymiarze społecznym, a zatem ma olbrzymi związek ze sferą rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka.

W programie pracy wychowawczo-dydaktycznej przedszkola, w części dotyczącej nauki czytania należy wyróżnić dwa etapy: wyrabianie gotowości do nauki czytania (tzw. etap przedliterowy) i wprowadzanie elementów czytania, czyli systematycznego zapoznawania z kolejnymi literami (Kamińska, 1999; Minczakiewicz, 2000). Oba te etapy są jednakowo ważne i chociaż różnią się znacznie zakresem treści (w pierwszym dominuje dźwięk-głoska, a w drugim jej obraz-litera) są ze sobą wzajemnie powiązane. Dobre przygotowanie w pierwszym okresie decyduje o efektywności osiągnięć w następnym. Okres wstępny jest podbudową, na której opiera się dalsza nauka czytania. Etap ten przypada na okres, w którym dziecko objęte jest edukacją przedszkolną (Matejczuk, 2014).

Według badaczy problematyki nauki czytania wprowadzenie elementów czytania musi być poprzedzone starannym przygotowaniem, od którego w znacznej mierze uzależnione są dalsze wyniki (Michalczyk, 1986; Brzezińska, 2002, 2007). W przygotowaniu tym ważną rolę, obok doskonalenia wymowy dziecka, odgrywa usprawnianie działania analizatora wzrokowego i słuchowego. Działanie tych analizatorów należy usprawniać poprzez rozwijanie spostrzegawczości wzrokowej, potrzebnej do rozróżniania liter. Litery są dla dzieci trudne do rozpoznania i zapamiętania, są to, bowiem znaki abstrakcyjne, które różnią się między sobą tylko drobnymi szczegółami.

Piotr Michalczyk w następujący sposób określa warunki do osiągnięcia przez dziecko gotowości do nauki czytania i pisania (1986, s. 434- 435). Dziecko będzie:

- dokonywało precyzyjnej analizy i syntezy wzrokowo-słuchowej, która jest niezbędna w procesie różnicowania kształtów i dźwięków,
- rozumiało, że wyrazy są graficznym odpowiednikiem słów,
- posiadało orientację przestrzenną, umożliwiającą rozpoznawanie i odtwarzanie kierunków położenia i proporcji odwzorowywanych form graficznych,
- wykazywało umiejętność przetwarzania obrazu graficznego na obraz ruchu,
- z pełną świadomością kontrolowało wzrokiem własne ruchy w procesie pisania.

Dalej, jak zwraca uwagę wymieniony autor, ukształtowanie się u dziecka wszystkich umiejętności świadczących o wysokim poziomie jego gotowości do rozpoczęcia nauki czytania i pisania, będzie zachodziło dopiero wtedy, gdy zostaną spełnione pewne warunki, do których należy zaliczyć: „prawidłową wymowę, określoną lateralizację,

of generally understood school readiness, but it is also a necessary determinant of effective communication, both individual and social, and therefore has a huge connection with the emotional and social development of a child.

In kindergarten educational and didactic work programme, within the part concerning learning to read, two stages should be distinguished: developing readiness to learn to read (the so-called pre-letter stage) and introducing elements of reading, i.e. systematic introducing of letters (Kamińska, 1999; Minczakiewicz, 2000). Both of these stages are equally important and although they differ significantly in the scope of content (the first one is dominated by sound-voice, while the second one - by its image-letter), they are both related to one another. Good preparation in the first period determines the effectiveness of achievements in the next period. The initial period is the foundation on which further learning to read is based. This stage falls within the period when a child is in pre-school education (Matejczuk, 2014).

According to researchers, the introduction of reading elements must be preceded by careful preparation, on which further results depend to a large extent (Michalczyk, 1986; Brzezińska, 2002, 2007). In this preparation, an important role, apart from improving the child's pronunciation, is played by the improvement of visual and auditory analyser. The operation of these analysers should be improved by developing visual perception necessary to distinguish letters. Letters are difficult for children to recognize and remember, as they are abstract signs, which differ only in small details.

Piotr Michalczyk describes, in the following way, the conditions for a child to achieve readiness to learn to read and write (1986, p. 434-435). The child will:

- carry out precise analysis and visual and auditory synthesis, which is necessary in the process of differentiation of shapes and sounds,
- understand that expressions are graphic equivalents of words,
- have a spatial orientation that enables recognition and recreation of the directions, position and proportions of reproduced graphical forms,
- demonstrate the ability to convert a graphic image into a motion picture,
- control his or her own movements in the process of writing with full awareness.

Furthermore, as the author points out, a child will develop all the skills necessary to demonstrate a high level of readiness to start learning to read and write only if certain conditions are met: “correct pronunciation, specific lateralization, high efficiency of the dominant hand in terms of both speed and precision of movement, correct level of visual and auditory perception, proper visual, auditory and motor coordination, ability to concentrate for a longer period of time and adequate

wysoką sprawność ręki dominującej zarówno w zakresie szybkości, jak i precyzji ruchów, prawidłowy poziom percepcji wzrokowej oraz słuchowej, właściwą koordynację wzrokowo-słuchowo-ruchową, zdolność koncentracji uwagi przez dłuższy czas i odpowiednią pojemność tzw. pamięci świeżej” (Michalczyk, 1986, s.434).

Pomimo, że osiągnięcie przez dziecko gotowości we wszystkich kluczowych obszarach jest stanem idealnym i pożądanym, to w stereotypowym spojrzeniu na tę problematykę ciągle funkcjonuje pogląd (częściej reprezentowany przez rodziców), że przedszkole obok funkcji opiekuńczych jest miejscem, w którym dziecko powinno zostać wyposażone w wiedzę i umiejętności, wymagane w pierwszej klasie szkoły podstawowej (Górowska-Fells, 2014).

W tym miejscu warto postawić pytanie, w jaki sposób rodzice dzieci uczęszczających do przedszkola mogą czerpać wiedzę na temat form, metod i środków stosowanych w pracy nauczycieli w obszarze nabywania przez dzieci umiejętności gwarantujących dobry start w przyszłej edukacji szkolnej. Jak już wcześniej wspomniano przedszkole ma w tym zakresie obowiązek współpracy ze środowiskiem rodzinnym. Dokumentem formalnym w tym zakresie jest głównie tzw. „Koncepcja pracy przedszkola”, która musi być podana do publicznej wiadomości (w praktyce to zazwyczaj strona internetowa danej placówki). Koncepcja pracy przedszkola oparta jest na celach i zadaniach zawartych w aktach prawa oświatowego, tj. ustawach i aktach wykonawczych, w tym szczególnie w *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego*. Warto podkreślić, że wspólne dla wszystkich przedszkoli ramy formalnoprawne budowanych koncepcji są autorskim pomysłem nauczycieli pracujących w danym przedszkolu, którzy mają swobodę w tworzeniu misji przedszkola i własnego programu.

Czy rodzice znają koncepcję pracy przedszkola, czy znają zapisy *Podstawy programowej* dotyczące pracy przedszkola w aspekcie wyposażania dzieci w umiejętności, szczególnie w kontekście gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole? Które z umiejętności nabywane przez dziecko w przedszkolu są przez rodziców uważane za najistotniejsze, a które obszary pracy przedszkola zdaniem rodziców powinny być wzmocnione? Próbę odpowiedzi na postawione pytania podjęły autorki artykułu, które przeprowadziły badania sondażowe w wybranych placówkach przedszkolnych.

Założenia metodologiczne badań

Przeprowadzone badania wpisują się w badania z pedagogiki przedszkolnej. Miały charakter pilotażowy i stanowiły jedynie fragment szerszego kontekstu badawczego dotyczącego gotowości szkolnej dzieci sześciolletnich uczęszczających do przedszkoli publicznych i niepublicznych z terenu miasta i gminy Biała Podlaska. Celem wymienionych badań było poznanie opinii rodziców na temat znajomości

recent memory capacity. (Michalczyk, 1986, p.434).

Despite the fact that achieving readiness in all key areas is an ideal and desirable state, the stereotypical view on this issue still functions as a view (more often represented by parents) that kindergarten, apart from caring functions, is a place where a child should be equipped with knowledge and skills required in the first grade of primary school (Górowska-Fells, 2014).

At this point, it is worth asking how parents of children attending kindergarten can gain knowledge about the forms, methods and means used in the work of teachers in the area of acquiring skills that guarantee a good start in future school education. As mentioned earlier, the kindergarten has a duty to cooperate with the family environment in this respect. The formal document is mainly the so-called “Concept of Kindergarten Work”, which must be made public (in practice it is usually the website of a given institution). The concept of a kindergarten’s work is based on the objectives and tasks included in the educational law acts, i.e. law and executive acts, including in particular *The core curriculum of preschool education*. It is worth stressing that the common formal and legal framework for all kindergartens is an original idea of teachers working in a given kindergarten, who are free to create the mission of the kindergarten and their own programme.

Do parents know the concept of kindergarten work, do they know the regulations of the core curriculum concerning kindergarten work in terms of equipping children with skills, especially in the context of children’s readiness to start school? Which of the skills acquired by a child in a kindergarten are considered by parents to be the most important, and which areas of the kindergarten’s work should be strengthened in the opinion of parents? The authors of the article attempted to answer the above questions by conducting a survey in selected kindergartens.

Methodological assumptions of the research

The conducted research is in line with the research on pre-school pedagogy. They were of a pilot character and constituted only a small part of a broader research context concerning school readiness of six-year-old children attending public and non-public kindergartens in the city and municipality of Biała Podlaska. The aim of the mentioned research was to learn parents’ opinions

ści koncepcji pracy przedszkola, ze szczególnym uwzględnieniem ich wiedzy i oczekiwań w zakresie osiągnięcia przez dzieci umiejętności czytania i pisanie oraz gotowości szkolnej. Ten cel główny uszczegółowiono w czterech kwestiach:

1. Poznanie aktywności rodziców w zakresie współpracy z przedszkolem w obszarach wynikających z realizacji *Podstawy programowej wychowania przedszkolnego*.
2. Poznanie stanu wiedzy rodziców nt. wyników diagnozy przedszkolnej swoich dzieci.
3. Poznanie opinii rodziców nt. nabywania przez dzieci w przedszkolu umiejętności czytania i pisanie.
4. Zaobserwowanie różnic w opinii rodziców w zależności od lokalizacji przedszkola.

Problematyka badań była istotnym czynnikiem determinującym wybór metod ilościowych, które w najogólniejszym ich rozumieniu polegają na „ (...) ilościowym opisie i analizie faktów, zjawisk i procesów” (Łobocki, 2001, s. 55). Niewątpliwie zaletą tych badań jest to, że wyniki można przedstawić w formie różnych zestawień, co w przypadku przeprowadzonego badania opinii rodziców i opracowania wskaźników procentowych ma zastosowanie.

Do zrealizowania założonych celów badań zebrano informacje od rodziców dzieci z wybranych przedszkoli posługując się metodą sondażu diagnostycznego i techniką wywiadu. W literaturze z metodologii badań pedagogicznych znajdujemy różne odmiany albo rodzaje wywiadu. Mieczysław Łobocki podaje dwie najczęściej spotykane: „wywiad nieskategoryzowany i wywiad skategoryzowany” (Łobocki, 2006, s. 266). Zastosowano technikę wywiadu nieskategoryzowanego, ponieważ pozostawia prowadzącemu możliwie duży zakres swobody w zadawaniu pytań, co w odniesieniu do respondentów, czyli rodziców (mających skłonność do subiektywnej oceny swojego dziecka) ma istotne znaczenie. Biorąc pod uwagę cele badań w autorskim kwestionariuszu wywiadu zamieszczono listę pytań dotyczącą poznania opisanej wyżej problematyki. Wymienione wywiady przeprowadziły autorki osobiście w okresie trzech miesięcy: kwiecień- maj- czerwiec 2018 roku. W badaniu udział wzięły tylko osoby chętne. Podstawowe dane rodzi-

on the knowledge of the concept of kindergarten's work, with particular emphasis on their knowledge and expectations regarding children's achievement of reading and writing skills and school readiness. This main objective was detailed in four issues:

1. Parents' cooperation with the kindergarten in the areas resulting from the execution of *The core curriculum of preschool education*.
2. The state of parents' knowledge on the results of pre-school diagnoses of their children.
3. Parents' opinions on the acquisition of reading and writing skills by children in kindergartens.
4. Observing differences in parents' opinions depending on the location of a given kindergarten.

The subject matter of the research was an important factor determining the choice of quantitative methods, which in their most general understanding are based on the “quantitative description and analysis of facts, phenomena and processes” (Łobocki, 2001, p. 55). Undoubtedly, the advantage of these surveys is that the results can be presented in the form of various comparisons, which in the case of the conducted parent survey and the study of percentage index is applicable.

In order to achieve the research objectives, information was collected from parents of children from selected kindergartens using the diagnostic survey method and interview technique. In the literature concerning the methodology of pedagogical research we may encounter different varieties or types of interviews. Mieczysław Łobocki indicates two most common ones: “non-categorized interview and categorized interview” (Łobocki, 2006, p. 266). A non-categorised interview technique was used because it gives the interviewer as much freedom as possible to ask questions which are important concerning the respondents, i.e. parents (who tend to be subjective about their child). Taking into account the objectives of the research, the author's interview questionnaire included a list of questions concerning the issues described above. The above mentioned interviews were conducted by the authors personally in the period of three months: April - May - June 2018. Only those willing to participate in the study took

Tabela 1. Podstawowe dane rodziców i placówek przedszkolnych

Table 1. Basic data of parents and kindergarten facilities

Lp./ No.	Nazwa placówki przedszkolnej/ Kindergarten's name	Lokalizacja/ Location	Rodzice/ Parents			
			K/W (n/ no.)	M/M (n/ no.)	(n/ no.)	%
1.	Przedszkola samorządowe/ Public kindergartens	miasto Biała Podlaska/ Biała Podlaska city	52	21	73	57,9
2.	Niepubliczne Przedszkole/ Non-public kindergartens	miasto Biała Podlaska/ Biała Podlaska city	18	4	22	17,5
3.	Punkty Przedszkolne/ Kindergarten facilities	powiat bialski/wieś/ Biała Podlaska district	28	3	31	24,6
Ogółem/ Total			98	28	126	100,0

K – kobiety, M – mężczyźni, n – liczba/ w- women, m-men, no. – number

ców uczestniczących w badaniu i placówek przedszkolnych, do których uczęszczają ich dzieci przedstawiono w tabeli 1.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1, w badaniu udział wzięło 126 rodziców – kobiety stanowiły 77,8 %, a mężczyźni 22,2%. Analiza danych odnośnie wieku wykazała, że 48 % rodziców to osoby w wieku do 30 lat, między 30 a 40 rokiem życia było 43% badanych, a 9 % stanowiły osoby powyżej czterdziestego roku życia.

Analiza wyników badań

W pierwszym pytaniu skierowanym do rodziców zapytano: czy znają koncepcję pracy przedszkola, do którego uczęszcza ich dziecko. Prawie wszyscy rodzice – 98% , niezależnie od lokalizacji i typu przedszkola, posiadają wiedzę o wymienionym dokumencie oraz wiedzą, że taka koncepcja stanowi ważne źródło informacji o założeniach pracy przedszkola. Jedynie 2% respondentów nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie, co może świadczyć, że nie znają tego dokumentu.

Następnie poproszono rodziców o wskazanie źródeł pozyskania informacji na temat koncepcji pracy przedszkola. Spośród zaproponowanych wariantów w odpowiedziach, rodzice najczęściej wskazywali spotkania grupowe w przedszkolu, (84%) i informacje zamieszczone na stronie internetowej danego przedszkola – 16%.

Udzielając odpowiedzi na trzecie pytanie zawarte w wywiadzie, rodzice wyrazili swoją opinię na temat, czy placówka realizując koncepcję pracy przedszkola spełnia potrzeby rozwojowe dzieci. Prawie wszyscy rodzice (95%) uznali, że koncepcja pracy przedszkola, do którego uczęszcza ich dziecko, w pełni realizuje i spełnia potrzeby wynikające z rozwoju dzieci. Przy czym ponad 60% rodziców z tej grupy uznało, że zdecydowanie tak, natomiast 35% uznało, że raczej tak. Tylko 5% osób udzieliło odpowiedzi negatywnej.

Kolejne pytanie dotyczyło poznania tych elementów koncepcji pracy przedszkola, które rodzice najbardziej cenią. Odpowiedzi rodziców uporządkowano i przedstawiono w sposób malejący:

- najbardziej rodzice cenią przygotowanie dzieci do podjęcia nauki w szkole – 59%;
- dobrą organizację pracy przedszkola – 29%;
- organizowanie przez placówkę uroczystości i imprez okolicznościowych – 12%.

W dalszej części wywiadu zadano rodzicom pytanie, czy ich zdaniem realizowany przez nauczycieli przedszkola program oraz stosowane formy i metody pracy przygotowują dziecko do podjęcia nauki w szkole szczególnie w kontekście nauki pisania i czytania. Ponad połowa respondentów – 62% uznało, że zdecydowanie ich dzieci są bardzo dobrze przygotowywane do rozpoczęcia nauki w pierwszej klasie, natomiast 38% rodziców stwierdziło, że dzieci są raczej dobrze przygotowywane do rozpoczęcia edukacji szkolnej. Nie stwierdzono żadnej

part. Basic data of parents participating in the study and kindergartens attended by their children are presented in Table 1.

As shown in Table 1, 126 parents participated in the study – women accounted for 77.8% and men for 22.2%. The analysis of age data showed that 48% of parents were people aged up to 30, 43% of respondents were between 30 and 40 years of age and 9% were people over 40 years of age.

Analysis of the results

The first question asked was: do they know the concept of kindergarten that their child attends? Almost all parents – 98%, regardless of the location and type of kindergarten, have knowledge about the document and know that such a concept is an important source of information about the assumptions of the kindergarten's work. Only 2% of the respondents were unable to answer this question, which may indicate that they do not know the document.

Subsequently the parents were asked to indicate the sources of information on the concept of the kindergarten's work. Among the proposed variants in the answers, parents most often indicated group meetings in the kindergarten (84%) and information published on the website of a given kindergarten – 16%.

While answering the third question in the interview, the parents expressed their opinion on whether the pre-school work meets the developmental needs of the children. Almost all parents (95%) agreed that the concept of the kindergarten's work, which their child attends, is fully implemented and meets the needs for the development of children. At the same time, over 60% of parents from this group decided that they definitely did, while 35% decided that they did. Only 5% of respondents gave a negative answer.

The next question was targeted at discovering the elements of the concept of the kindergarten's work that parents value the most. The parents' answers were sorted out and presented in a descending way:

- Parents value preparation of their children to school the most – 59%;
- Good organization of kindergarten work – 29%;
- Organization of celebrations and special events by the institution – 12%.

In the following part of the interview, the parents were asked whether, in their opinion, the programme executed by the kindergarten teachers and the applied forms and methods of work prepared the children to start school education, especially in the context of learning to write and read. More than half of the respondents – 62% felt that their children were definitely very well prepared to start school in the first year, while 38% of parents felt that their children were rather well prepared to start

odpowiedzi negatywnej, co świadczy o dobrej ocenie pracy przedszkoli wystawionej przez rodziców. Także w tym przypadku nie stwierdzono różnic uwarunkowanych lokalizacją przedszkola.

W kolejnym pytaniu poproszono rodziców o wskazanie propozycji i uwag dotyczących koncepcji pracy przedszkola. Rodzice wskazywali, że w przedszkolu powinno być więcej nauki czytania i pisanie – 46%. Następnie wskazano na potrzebę zwiększenia ilości zajęć z zakresu umiejętności matematycznych – 33% i zajęć rozwijających sferę emocjonalną oraz społeczną – 21%. Natomiast zajęcia ruchowe i plastyczne uznano, że są realizowane na wystarczającym poziomie.

Wśród pytań zamieszczonych w kwestionariuszu wywiadu skierowanych do rodziców zawarto także pytanie dotyczące znajomości pojęcia gotowości szkolnej. Spośród trzech zacytowanych definicji rodzice mieli za zadanie wskazać poprawną. Prawie wszyscy rodzice wskazali właściwą definicję gotowości szkolnej – 95%, co dowodzi, że to zagadnienie jest im znane i omawiane wspólnie przez rodziców i nauczycieli na różnych spotkaniach.

W kwestii dotyczącej przeprowadzonej diagnozy gotowości szkolnej dzieci, zapytano rodziców, czy konsultują się z nauczycielami rozmawiając o mocnych i słabych stronach rozwoju psychofizycznego dziecka. Aż 85% badanych rodziców stwierdziło, że ta problematyka była przedmiotem indywidualnych rozmów i konsultacji z nauczycielami. Natomiast 15% badanych stwierdziło, że jeszcze nie rozmawiało na ten temat z nauczycielami.

Następnie zapytano rodziców, na które umiejętności w procesie nabywania przez dziecko gotowości szkolnej nauczyciele realizując *Podstawę programową wychowania przedszkolnego* kładą największy nacisk. W większości, tj. około 80% rodziców odpowiedziało, że nauczyciele uwzględniają w równomiernym stopniu wszystkie wymagane umiejętności zapisane w wymienionym dokumencie.

Jednocześnie zapytano rodziców, czy wiedzą, jakie umiejętności zapisane w wymienionej *Podstawie programowej*, są niezbędne do osiągnięcia przez dziecko gotowości szkolnej. Odpowiedzi respondentów na to pytanie były dość zróżnicowane i często uwarunkowane lokalizacją przedszkola. Rodzice dzieci z przedszkoli z terenu Białej Podlaskiej posiadali wiedzę na temat wymaganych umiejętności zapisanych w *Podstawie programowej*, 48% stwierdziło, że zna bardzo dobrze wymagania wynikające z *Podstawy programowej*, a 45% rodziców zna, ale w stopniu ogólnym. Natomiast 7% nie interesowało się jeszcze tą problematyką. Zdecydowana większość rodziców dzieci z przedszkoli z terenu gminy wiejskiej Biała Podlaska 67% odpowiedziało, że umiejętności zapisane w *Podstawie* zna, ale w stopniu dość ogólnym, z kolei 33% stwierdziło, że jeszcze nie zapoznali się z *Podstawą programową*.

W pytaniach zamykających wywiad zapytano rodziców, czy w domu ćwiczą ze swoimi dziećmi takie umiejętności jak czytanie, pisanie i liczenie.

school. No negative response was found, which indicates a good assessment of the performance of the kindergartens by parents. Again, no differences were found due to the location of the kindergarten.

In the next question the parents were asked to indicate the proposals and comments concerning the concept of the kindergarten's work. Parents indicated that there should be more reading and writing education in the kindergarten – 46%. Then, the need to increase the number of mathematical activities – 33% and lessons developing the emotional and social sphere – 21% were pointed out. On the other hand, physical activities and art lessons were considered to be at a sufficient level.

Among the questions included in the interview questionnaire addressed to parents, there was also a question concerning the knowledge of the concept of school readiness. Among the three quoted definitions, parents were asked to indicate the correct one. Almost all parents gave the correct definition of school readiness – 95%, which proves that this issue is known to them and that it was discussed by parents and teachers at various meetings.

With regards to the issue of the children's school readiness diagnosis, parents were asked if they were consulting teachers about the strengths and weaknesses of their child's psychophysical development. 85% of the parents stated that this issue was the subject of individual conversations and consultations with teachers. On the other hand, 15% of the respondents stated that they had not yet talked to teachers about this issue.

The parents were then asked which skills in the process of acquisition of school readiness by the children the teachers put the greatest emphasis on when implementing *the Pre-primary Curriculum*, i.e. about 80% of parents replied that teachers take into account all the required skills included in the document in a balanced manner.

At the same time, the parents were asked if they knew what skills were required for their children to be ready for school. The respondents' answers to this question were quite diverse and often determined by the location of the kindergarten. Parents of children from kindergartens in Biała Podlaska had the knowledge about the required skills included in the core curriculum; 48% of them stated that they knew the requirements of *The core curriculum* very well and 45% of parents knew the requirements of *The core curriculum*, but only to a general extent. 7% of the respondents were not interested in this issue. 67% of parents of children from kindergartens in the rural commune of Biała Podlaska replied that they knew the skills included in *The core curriculum* but to a fairly general extent, while 33% stated that they had not yet familiarized themselves with *The core curriculum*.

In the final questions of the interview, the parents were asked if they were practicing reading, writing and counting skills at home with their

Prawie 70% rodziców odpowiedziało, że zadaje takie ćwiczenia dzieciom, szczególnie w formie zabawy. Pozostali badani, tj. ok. 30% nie zmusza swoich dzieci do ćwiczeń w tym zakresie.

Na zakończenie zadano rodzicom pytanie, czy ich zdaniem dzieci są już gotowe do podjęcia edukacji w pierwszej klasie szkoły podstawowej, szczególnie w zakresie przygotowania do pisania i czytania. Interesujący wydaje się fakt, że wszyscy badani rodzice uznali, że ich dzieci są już przygotowane do podjęcia nauki i wyzwań, jakie napotkają w szkole podstawowej.

Wnioski

Podsumowując należy stwierdzić, że sam fakt podjęcia i przeprowadzenia badań był dużym wyzwaniem ze względu na problematykę badawczą oraz brak standaryzowanego narzędzia do diagnozy przedstawionych zagadnień. Jednak przeprowadzenie wycinkowych badań potwierdziło wagę postawionego celu, który dotyczył poznania opinii rodziców na temat znajomości koncepcji pracy przedszkola, ze szczególnym uwzględnieniem ich wiedzy i oczekiwań w zakresie osiągania przez dzieci umiejętności czytania i pisania oraz gotowości szkolnej. Przeprowadzone badania dostarczyły wielu cennych wskazówek, które można skierować do rodziców i nauczycieli w zakresie efektywnej współpracy.

Z przeprowadzonych badań wynikają wnioski i konkluzje dotyczące problematyki związanej z nabywaniem umiejętności szkolnych przez dzieci podczas edukacji przedszkolnej, ocenianej także z perspektywy rodziców. Niewątpliwie bardzo zadawalający jest fakt, że rodzice są aktywnymi uczestnikami procesu diagnozowania gotowości szkolnej dziecka i ściśle współpracują w tym zakresie z nauczycielami przedszkola. Rodzice znają zawarte w *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego* wymagania dotyczące osiągania gotowości szkolnej i dobrze oceniają przyjętą przez przedszkole koncepcję pracy w tym zakresie. W zdecydowanej większości rodzice konsultują z nauczycielami postępy dzieci w ich przygotowywaniu do podjęcia nauki w szkole. Jednocześnie zastanawiające jest, że rodzice z jednej strony pozytywnie oceniają pracę nauczycieli, którzy realizując *Podstawę programową* uwzględniają w stopniu równomiernym wszystkie wymagane umiejętności, z drugiej zaś strony oczekują, aby w przedszkolu było więcej zajęć wzmacniających umiejętności czytania i pisania. Wydaje się, że rodzice te umiejętności uważają za kluczowe w szkolnej edukacji, gdyż prawie wszyscy pracują w domu z dziećmi nad ich doskonaleniem.

Przeprowadzone badania potwierdzają jak istotna jest współpraca przedszkola ze środowiskiem rodzinnym dziecka w zakresie nabywania umiejętności szkolnych. Okazuje się, że obok klasycznych

children. Nearly 70% of parents answered that they gave such activities to children, especially in the form of a play. The remaining respondents, i.e. about 30%, stated that they did not force their children to do such activities.

Finally, the parents were asked whether they considered their children to be ready for the first grade education in primary school, particularly in the scope of literacy preparation and reading. It is interesting to note that all the surveyed parents felt that their children were already ready for education and for the challenges they would face in primary school.

Conclusions

To sum up, it should be stated that the fact of undertaking and conducting research was a great challenge due to the research issues and the lack of a standardized tool for diagnosing the presented issues. However, conducting a fragmented survey confirmed the importance of the set goal, which was to discover parents' opinions on the knowledge of the concept of the kindergarten's work, with particular emphasis on their knowledge and expectations regarding children's achievement of reading and writing skills and school readiness. The research has provided valuable guidance to parents and teachers on how to work together effectively.

The research leads to conclusions concerning the issues related to the acquisition of school skills by children during pre-school education, assessed also from the perspective of parents. Undoubtedly, the fact that parents are active participants in the process of diagnosing the child's school readiness and closely cooperate in this respect with kindergarten teachers is very satisfactory. Parents are familiar with the requirements for achieving school readiness included in *The core curriculum of pre-school education* and they appreciate the concept of work in this area adopted by kindergartens. The vast majority of parents consult with teachers their children's progress in preparing them for school. At the same time, it is uncanny that parents, on the one hand, positively assess the work of teachers who, while implementing the core curriculum, take into account all the required skills to a balanced degree, and, on the other hand, expect that there will be more reading and writing skills strengthening activities in kindergartens. It seems that parents consider these skills to be crucial in school education, as almost everyone works at home with their children to improve them.

The conducted research confirms the importance of cooperation between the kindergarten and the child's family environment in terms of acquiring school skills. It turns out that apart from classic forms of cooperation between parents and kindergarten, such as organizing events and trips in which children take part, cooperation in identifying the child's potential is no less important or perhaps

form współpracy rodziców z przedszkolem takich jak np. wspólne koordynowanie wydarzeń, organizowanie wycieczek, w których udział biorą dzieci, nie mniej ważne, a może najważniejsze jest współdziałanie w zakresie rozpoznania potencjałów dziecka. Wspólne monitorowanie oczekiwań, potrzeb i możliwości dziecka w sferze rozwoju umysłowego, emocjonalnego, społecznego oraz fizycznego może mieć decydujące znaczenie w dalszej drodze edukacyjnej dziecka.

the most important of all. Monitoring children's expectations needs and opportunities in terms of mental, emotional, social and physical development can be of decisive importance in their further educational journey.

Literatura/ References:

1. Brzezińska, A.I. (2002). *Współczesne ujęcie gotowości szkolnej. O pomyślny start ucznia*. Biuletyn Informacyjny PTD, nr 23.
2. Brzezińska, A.I. (2007). *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia Rozwojowa*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
3. Czub, M. (2003). Społeczna natura rozwoju emocjonalnego. W: Brzezińska A. I., Jabłoński S., Marchow M (red.), *Ukryte możliwości. Szanse rozwoju w okresie dzieciństwa*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji „Humaniora”.
4. Górowska-Fells, M. (2014). *Wczesna edukacja i opieka nad dziećmi w Europie – nowy raport Eurydice*. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Polskie Biuro Eurydice.
5. Jaszczyszyn, E. (2010). *Oczekiwania sześciolatków i ich rodziców w stosunku do szkoły a realia realizacji obowiązku szkolnego*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
6. Jaszczyszyn, E., Dąbrowska, J. (2012). Psychological and Pedagogical Assistance to Children in Public Kindergartens and I-III Classes of Primary School in the Light of Polish Legal Regulations. *Journal of Preschool and Elementary School Education*, No. 2/2012.
7. Kamińska, K. (1999). *Nauka czytania dzieci w wieku przedszkolnym*. Warszawa: WSiP.
8. Klim-Klimaszewska, A. (2012). *Testing the children's school readiness in Poland*. In: Shoniregun Ch. A., Akmayeva G.A. (eds.), CICE-2012 Proceedings, Canada International Conference on Education, June 18-21, 2012, University of Guelph, Ontario, Canada, Published by Infonomics Society.
9. Krasowicz-Kupis, G. (2006). Rozwój i ocena umiejętności czytania dzieci sześciolatków. W: Pawlina M. (red.), *Badanie gotowości szkolnej sześciolatków*. Warszawa: Wydawnictwo Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.
10. Lupuleac, V. (2014). Physical education for the correction of dysgraphia in primary school pupils. *Pal-estrica of the third millennium-Civilization and Sport*, Vol. 15, no. 2, p.122-126.
11. Łobocki, M. (2001). *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
12. Łobocki, M. (2006). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
13. Matejczuk, J. (2014). Rozwój dziecka, wiek przedszkolny. W: Brzezińska A. I. (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*. Seria I, T.2. Warszawa: Wydawnictwo IBE.
14. Michalczyk, P. (1986). O gotowości dziecka do czytania i pisania. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 7- 8, s. 434- 435.
15. Minczakiewicz, E. M. (2000). *Logopedia. Mowa-rozwój- zaburzenia- terapia*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
16. Nazaruk, S., Marchel, J. (2016). *Gotowość szkolna dzieci wyniki badań z wybranych przedszkoli z terenu Białej Podlaskiej*. Biała Podlaska: Wydawnictwo Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II.
17. Załącznik nr 1 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r., poz. 356.